

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

- Rodrik, D. (2011). *The globalization paradox: why global markets, states and democracies can't coexist*. Oxford: Oxford University Press.
- Savage, M., Devine, F., Cunningham, N., Taylor, M., Li, Y., Hjellbrekke, J., Le Roux, B., Friedman, S., & Miles, A. (2013). A new model of social class? Findings from the BBC's great British class survey experiment. *Sociology*, 47(2), 219-250.
- Vrooman, C., Gijsberts, M., & Boelhouwer, J. (2014). *Vershil in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Wilkinson, R., & Pickett, K. (2009). *The spirit level: Why more equal societies almost always do better*. Londen: Allen Lane.

Emancipatiebeleid in Nederland

Van Doorne-Huiskes, A., Römken, R., Schippers, J., & Wiersma, A. (2017). Van privéprobleem tot overheidszorg: Emancipatiebeleid in Nederland. Zoetermeer: Lectureerium. ISBN 978-90-4844-293-5.

Er zijn weinig zo spectaculaire trends op de arbeidsmarkt als de toegenomen arbeidsdeelname van vrouwen. Werkte in 1970 nog 35% van de vrouwen, in 2017 was dit toegenomen tot 62% (CBS, 2018). Het is voor de huidige generatie jonge vrouwen moeilijk voor te stellen dat 'Eene gehuwde vrouw geen arbeid mag verrichten' en dat 'Als de vrouw wil blijven werken, ze niet moet trouwen.' Toch is het niet zo heel lang geleden dat dit aan de orde van de dag was. Het is boeiend om te zien hoe de emancipatie van vrouwen, de opvattingen hierover en het beleid zich hebben ontwikkeld in de afgelopen decennia. Dit boek geeft een mooi beeld van de geschiedenis van het emancipatiebeleid in Nederland. Het is ingedeeld naar tijdspannen: in negen hoofdstukken wordt het overheidsbeleid van vóór 1945 beschreven tot recent, het einde van het kabinet-Rutte II (2017).

Het boek is beslist geen saaie verhandeling over wijzigingen in wetgeving, maar beschrijft rijkelijk de context waarin het emancipatiebeleid tot stand kwam. De eerste hoofdstukken gaan over de periode tot midden jaren zeventig, waarin er nog geen emancipatiebeleid was. Wel voerde de overheid soms beleid dat direct gevolgen had voor vrouwen. Vooral in de jaren dertig tot vijftig zag de overheid het als haar taak om vrouwen van de arbeidsmarkt te weren om de belangen van de mannelijke kostwinner en die van het gezin te behartigen. Zo gold tot 1955 een verbod op arbeid door getrouwde vrouwen in overheidsdienst. Het boek illustreert levendig de maatschappelijke opvattingen over de positie van vrouwen in die periode ten aanzien van het recht op onderwijs, betaald werk en politieke stem. Illustratief zijn bijvoorbeeld de passages over de in 1953 verschenen handleiding 'Zo helpt u uw man vooruit' (de man maakt carrière, de vrouw is dienend) en de constatering van psychiater en hoogleraar Cees Trimbos dat het gebrek aan mogelijkheden tot zelfontplooiing en zingeving voor vrouwen in die tijd ernstige psychische en lichamelijke problemen tot gevolg had. De passages over het leven en werk van de pioniers van de vrouwenemancipatie lezen als een spannende roman.

Na de roerige jaren zestig, waarin onder meer de tweede feministische golf ontstond, sijnpelde dit gedachtegoed door naar het beleid. Halverwege de jaren

zeventig bracht het kabinet-Den Uyl de eerste emancipatienota uit en ontstonden de contouren van een emancipatiebeleid. De regering onderschreef de noodzaak om beleidsmatig te streven naar 'maximale integratie en participatie van vrouwen, op gelijke voet met de man, op alle terreinen van de samenleving'. Tegelijk stond in het emancipatiebeleid vooral de 'vrije keuze' centraal, maar de hele maatschappelijke vormgeving maakte dat roldoorbreking niet gemakkelijk was, en dat dus van een keuze niet echt sprake was. Staatssecretaris Hedy d'Ancona (1981-1982) doorbrak dit hinken op twee gedachten door een samenhangende analyse van 'het vrouwenvraagstuk' te presenteren in haar beleidsnota. Verschillen in de maatschappelijke posities van vrouwen en mannen waren volgens haar te herleiden tot machtsongelijkheid. Zowel de economische afhankelijkheid van vrouwen als het seksueel geweld tegen vrouwen hing samen met de onderdrukte positie van de vrouwen. Latere bewindspersonen voor emancipatie hebben in hun beleidsnota's zelden zo'n expliciete en samenhangende visie laten zien. Machtsongelijkheid tussen vrouwen en mannen werd soms nog wel genoemd, maar weinig in concrete maatregelen omgezet. De nadruk in het emancipatiebeleid kwam meer te liggen op bevordering van economische zelfstandigheid en arbeidsdeelname door uitbreiding van deeltijdbanen en op de combinatie van arbeid en zorg, waarbij ook de rol van de man bij huishoudelijke taken meer ter discussie kwam te staan. Rond de millenniumwisseling kwam er ook aandacht voor het achterblijvende aandeel vrouwen in topfuncties en politieke participatie. Economische zelfstandigheid en arbeidsdeelname bleven samen met veiligheid van vrouwen tot op de dag van vandaag de belangrijkste speerpunten van het emancipatiebeleid. Daarbinnen zijn wel accentverschuivingen zichtbaar. Werd deeltijdwerk in de jaren tachtig nog als een belangrijk middel gezien om de arbeidsdeelname van vrouwen te bevorderen, sinds de jaren nul wordt dit steeds meer geproblematiseerd omdat (vooral kleine) deeltijdbanen tot te weinig economische zelfstandigheid van vrouwen leidt.

Terugkijkend moet worden vastgesteld dat veel wetgeving op het gebied van gelijke beloning en behandeling van vrouwen en mannen niet te danken is aan het gevoerde emancipatiebeleid maar min of meer afgedwongen werd door diverse Europese richtlijnen. Zo verzetten in de jaren tachtig de christendemocraten en het traditioneel (in het belang van mannelijke kostwinners) denkende deel van de sociaaldemocraten, waaronder Joop den Uyl zelf, zich tegen individuele sociale zekerheidsrechten van getrouwde vrouwen. Uiteindelijk kwamen die er toch, jaren later.

De auteurs noemen in het voorwoord en de introductie zelf ook al enkele beperkingen van het boek. Het is geen wetenschappelijk werk, maar een populairwetenschappelijke publicatie. Wie geïnteresseerd is in bijvoorbeeld theoretische invalshoeken, de bewezen effecten van beleidsmaatregelen of de plausibiliteit van de veronderstellingen die aan het beleid ten grondslag liggen, zal dat in deze publicatie niet vinden. Maar de grondigheid waarmee de auteurs te werk zijn gegaan en de goede onderbouwing met bronnen, kunnen wel wetenschappelijk worden genoemd.

Emancipatie is een traag en moeizaam proces en het vergt nog de nodige inspanningen om voor mannen en vrouwen gelijke kansen en mogelijkheden te creëren,

concluderen de auteurs in het laatste hoofdstuk. Zij wijten die traagheid onder meer aan het veelal ontbreken van een consistente en heldere visie op emancipatie in het beleid (uitgezonderd Hedy d'Ancona). Dat beleidsteksten vaak een compromis vormen tussen de visies van verschillende coalitiepartijen helpt daarbij niet echt. Het boek geeft ruim aandacht aan de – soms ook minder bekende – voorvechters van de emancipatie en laat zien dat er veel strijd is geleverd voor een betere positie van vrouwen. Die strijd heeft grote successen geboekt, maar is nog niet voltooid. Het boek is dan ook niet louter een overzicht, maar heeft een duidelijke boodschap.

Patricia van Echtelt & Ans Merens, Sociaal en Cultureel Planbureau
E-mail: p.van.echtelt@scp.nl

Literatuur

CBS. (2018). *Arbeidsdeelname, vanaf 1969*. Verkregen op 16 april 2018 van statline.cbs.nl

Innovatie van/op de werkplek

Oeij, P.R.A., Rus, D., & Pot, F.D. (Eds.) (2017). *Workplace innovation: Theory, research and practice*. Springer International Publishing. ISBN 978-3-319-56332-9, 413 pp.

Verbetering van arbeidskwaliteit en bedrijfsvoering door werkplekinnovatie, aldus zou men de boodschap van dit vorig jaar verschenen boek kunnen samenvatten. Een voor de lezers van het *Tijdschrift voor Arbeidsvraagstukken* overigens herkenbare boodschap. Vanaf de eerste jaargangen is in dit tijdschrift werkplekinnovatie immers in allerhande toonsoorten bezongen. Te denken valt hier aan de talrijke reacties in TvA naar aanleiding van de verschijning van het boek van Kern en Schumann in 1984 over ‘das Ende der Arbeitsteilung’. In de jaren 1989 en 1990 volgt hierop een reeks artikelen naar aanleiding van de door Ulbo de Sitter in ons land geïntroduceerde arbeidsprocesbenadering en sociotechniek. Bijna tien jaar later verschuift het accent enigszins naar de combinatie van arbeid en zeggenschap. Dit mede naar aanleiding van de vanuit Eurofound vanaf 1992 gestarte reeks van vergelijkende Europese onderzoeken naar de directe werknemersparticipatie in organisatieverandering (Employee Participation in Organisational Change, EPOC). Een themanummer van TvA uit 1989 over werknemersparticipatie in Nederland en Europa laat er dan geen misverstanden over bestaan: ‘Het tijdperk van de werknemersparticipatie is aangebroken!’ Beide benaderingswijzen zijn, met een accent op de organisatieverandering, daarna vooral vanuit TNO voortgezet. Inspanningen vanuit die hoek hebben vervolgens geleid tot de totstandkoming van een Europees netwerk gericht op de bevordering van ‘non-technological innovation’ (European Workplace Innovation Network, EUWIN). Dit netwerk, dat is opgezet met steun vanuit de Europese Commissie (DG Employment en DG Enterprise en Industry), omvat inmiddels zo’n 5000 experts uit een groot aantal Europese lidstaten. Bovendien zijn er contacten gelegd met